

II. Rákóczi Ferenc háborújának kezdete.¹

(1703. június 16-tól július 15-ig.)

Az idő előtt és akarata ellenére kirobbant felkelés dolhai kudarcának hírére, Rákóczinak már nem volt nyugta Lengyelországban. Bercsényit Varsóba küldte a lengyel segítség megsürgetésére, maga pedig lengyel barátaitól kapott kisszámú lovas fegyveres kísérettel közeledett a magyar határ felé. A dolhai harc után szétszóródott felkelő csapat maradványait is oda rendelte. Június 14-én ért a magyar határtól már csak pár kilométerre fekvő Klimiec faluba, ahol őt pár ezer, alig felfegyverzett szegénylegény várta Esze Tamás vezetésével.

A katonaságnak alig nevezhető, rendetlen néphadat Rákóczi sok fáradsággal némiképen katonai alakulatokba osztotta s azután elindult nehéz útjára.

Egész hadereje ezen a napon csupán körülbelül 5000 emberből állott, beleértve a falusi szekerek elől kifogott lovakra ültetett 300 huszárt.² A déli órákban lépte át Magyarország határát a vereckei hágón, ugyanazon úton, amelyen 7 évszázaddal előtte, honfoglaló Árpád vezér jött. De Árpád mögött fegyvelmezett, feszes kötelékében, törzsekre tagozódó, harcedzett vezetők parancsára figyelő félelmetes sereg lovagolt. Rákóczinak ebben a percben más katonasága még nem volt, mint ez a bátor, lelkes, de katonai szemmel nézve semmi harcértékkel se bíró, alig felfegyverzett pórhad, amelynek sem feszes tagozódású kötelékei, sem vezetésre hívatott parancsnokai nem voltak.

Rákóczi azonban tovább már nem halaszthatta Magyarországra való bevonulását. Híre már messze előtte járt. A felzaklatott ország lakossága benne bízott, Messiásként várva őt, akit nem diktatori hajlam, vagy dicsőség utáni vágy állított a nemzeti mozgalom élére, hanem az a körülmény, hogy mint fejedelmi családok sarja, aki az ország nagy területének

¹ Rákóczi Magyarországra jövetelének előkészítését lásd: *Hadtört. Közl.* 1935. évf. tőlem: „Rákóczi elindulása” cím alatt.

² *Rákóczi Ferenc emlékiratai* V. kötet 34. oldal.

(1,900.000 holdnak) korlátlan ura,³ születésénél, tekintélyénél, külföldi összekötötéseinél és nagy műveltségénél fogva, egyedül lehetett hívatott arra, hogy az egész magyar nemzet létéért való küzdelmét vezesse. Ezért intézkedéseiben hadművelleti elgondolások, hadjáratok tervei ekkor még nem vezethették.

Minden hadvezérnek két tényezővel kell számolnia valamely hadjárat megindulásakor. Az egyiket pontosan tudhatja. Ez, hadseregének számereje és harcértéke. A másikat — a várható ellenség erejét — csak hozzávetően többé-kevésbé pontosan. A hadviselés tervezéseinek kalkulálásában, Rákóczi Ferenc hadjáratának kezdetén, éppen ez a két tényező volt a két nagy ismeretlen.

Rákóczi seregének magvát az a pár ezer — katonának alig nevezhető — fegyelmetlen fegyveres ember alkotta, akik nagy lelkesedéssel és ujjongással ereszkedtek alá a Beszkedek lejtőjén Munkács vára felé. Rákóczi személye volt az a szilárd pont, amely köré kellett kristályosodni a jövődő kuruc hadsereg alkatrészeinek. Hogy milyen nagy lesz ez a hadsereg és milyen értékű, azt senki sem sejtette előre. Az ország a török hódoltság mindent elpusztító nyomorúsága után, a bécsi kormány nemzetellenes és az ország különleges helyzetével és érdekeivel nem törődő erőszakos politikájának járma alatt nyögött. Az alkatrészeikre felbomlott nemzet kész volt ugyan az ellenállásra, de a lelkesedésen kívül, annak reális és célravezető eszközeivel nem rendelkezett. Az ország minden részében az elmúlt évtizedek lappangó zsarátnokai alól fel-felcsapott ugyan a kuruc ellenállás lángja, de mindenütt csak elszigetelten, összefüggés nélkül. Rákóczi tehát csak arra számíthatott, hogy megjelenésekor csatlakozni fognak hozzá a lelkes — de mégis csak fegyelmetlen és silány fegyverzetű — tömegek.

Legnagyobb szerencsétlensége az volt, hogy a nagy osztrák hadsereg alkotó részét tevő „exercitus hungaricus” — azaz a magyar szent korona országaiból toborozott csapatok, — spanyol örökösödési háború külső harcterein, Bajorországban és Olaszországban harcoltak. Magyarországon csupán néhány toborzó keret fáradozott azon, hogy a hadsereg számára nehezen összefogott legénységet a harcterekre szállítsa. Így tehát a felkelés első idejében, vagyis éppen akkor, amikor leginkább szüksége lett volna Rákóczinak — mint legfőbb hadúrnak és fővezérnek — gyakorlott és szervezett katonaságra, ily csapatokra nem számíthatott. Hadseregének megszervezését, úgy szólván semmiből való felállítását, neki

³ Dr. Márki Sándor II. Rákóczi Ferenc II. kötet, 290. oldal.

magának és alvezéreinek kellett végrehajtania. De erre az emberfeletti feladatra 1703 júniusában segítőtársat még nem találhatott. Bercsényi Miklós még Lengyelországban fáradozott a lengyel segédcsapatok összeszedésén, s így a 27 éves és minden haditapasztalatok nélkül levő Rákóczi Ferenc csak a maga erejére támaszkodhatott.

Ez a magvarázata annak, hogy a felkelés első évében katonai szemmel nézve, rendszeres hadműveletekről alig beszélhetünk. A nagy szabadságharc első évének küzdelmei mindaddig, amíg Rákóczi seregei az év végéig hatalmukba nem keríthették az ország legnagyobb részét és néhány, a császári reguláris seregtől átjött tapasztalt tiszt nem jelentkezett — nem viselték magukon egy rendes hadjárat képét. Rákóczinak hadászati terve nem is lehetett, csupán *egy* célja, az egész nemzet talpraállítása a császári uralom ellen. Az e hónapok eseményeivel foglalkozó egykorú iratokban katonai intézkedéseket, jelentéseket, létszámkimutatásokat nem is igen találunk. Sajnos, annak sincs ma már nyoma, hogy Rákóczi miképen képzelte el a nemzeti felkelés katonaságának megszervezését. Emlékirataiban s egykorú leírásokban mindig csupán útalásokat találunk arra, hogy Rákóczi bejövetele, után mindenki számolt az egész nemzet fegyveres felkelésével.

Az ellenségről eléggé pontos értesülései lehettek Rákóczinak, hiszen a Klimiecbe s ezt megelőzőleg Brzeźanba hozzá küldött magyar felkelők, az ország nagy részét bejárták és ismerték a császári csapatok helyzetét és létszámát. De ez a létszám a nemzeti felkelést elnyomandó karhatalomnak csak egy hányada volt. Számítani kellett neki azzal is, hogy talán az ország lakosságának nem minden rétege fogja őt és felkelő seregét lelkesedéssel fogadni, hiszen az akkori közlekedési viszonyok gyarlósága folytán, a közvéleményt kellően tájékoztatni előzetesen nem lehetett. Nagyon természetes, hogy a főúri és köznemesi rend az elégedetlen elemek minden helyi megmozdulását ellenszenvvel fogja fogadni, hiszen mindenkinek élénk emlékezetében voltak még az elmúlt évek parasztlázadásai, amikor minden nemzeti, hazafias jelszó alatt megindult lázongás, a főurak és a földbirtokososztály elleni gyűlöletből szított rombolássá és pusztítássá fajult és rendszeren az urak birtokainak feldúlásával végződött. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy Rákóczi mozgalmát a nemesség eleinte tartózkodva, sőt ellenszenvvel fogadta. Haragszanak rá, hogy éppen aratás idején csinál zúr-zavart.⁴ „Ár-

⁴ *Nemzeti Múzeum*: Thaly gyűjtemény, 1703. év, 148. lap. Dul Mihály levele Szécsénvből június 29-éről.

víz módjára reánk jött Rákóczi uram rebelliója. Támada Erdélyben a paraszthad, az urak, főrendek mindenét feldúlták, rebéllis szófogatatlan jobbágyok miatt vetetlenek maradtunk, nagy éhségre jutottunk”, írja Czegei Vass György erdélyi nemes.⁵ Hogy Rákóczi céljaival és felkelésének igazán hazafias jellegével a közvélemény mennyire nem volt tisztában, annak bizonyítékául a sok ilyen tárgyú levél közül csupán Bottyán Jánosnak, Rákóczi későbbi legkiválóbb tábornokának június havában írott leveleiből idézek néhány sort. Bottyán ebben az időben, mint császári huszárezredes, Esztergom vidékén, parancsnokától Koháry István tábornoktól azt az útasítást kapta, hogy a kurucok ellen csapatokat toborozzon. Június 15-én jelenti Kohárynak mély felháborodással, hogy a kurucok: „azon kóborló, magyar nemzetségünknek rontói és országunk pusztítói zászlókat is emeltek már, bízva bízom, hogy az én legkegyelmesebb szentséges Rómay Coronás Királyomat és Uramat nem adja ellenségeinek hatalma alá, úgy a Hereditarius Marianum országunkban öszve gyűlt, injusta arma vibrantes népek, győzhetetlen fegyver által leterültetnek, kik ellen én hívségemtől és kötelezettségemtől tiszteltetvén nemcsak magam ellenük fegyverkezni fogok, hanem más vitéz embereket is, bízom Istenem után, hogy készpénzért magamhoz hódítván, azon kurucok ellen eszve szedhetem.”⁶ Rákóczi felkelésének ezekben a válságos heteiben a helyzet az volt, hogy a jobbágytság tárt karokkal várta a felkelés zászlóbontását, mert nyomorúságos helyzetében ettől remélte boldogulását, a nemesség s a városi polgárság ellenben félt attól, idegenkedett vagy legjobb esetben tartózkodó s gyakran kétkulacsos álláspontra helyezkedett.⁷

Még kevésbé ismerték fel Rákóczi felkelésének jelentőségét és messze kiható fontosságát Bécsben. Az udvar legfőbb gondja volt a spanvol örökösödési háború főhadszínterein való seregeinek kellő pótlása. Ezeknek érdekében másutt elhelyezett csapatait minden tekintetben mellőzte. A császári és vele szövetségben álló dán, porosz, szász, lengyel, würtzburgi és egyéb eredetű csapatok teljes létszáma 1705 tavaszán 47 gyalogezredből, 207 gyalog zászlóaljából, 47 lovas ezredből, 248 lovas századból állott. A gyalogság egész létszá-

⁵ *Czegei Vass György* naplója 374. oldal.

⁶ *Nemzeti Múzeum*: Thaly gyűjtemény 1705. év, 40. lap.

⁷ Debrecen, Selmechánya város tanácsai a kurucok közeledésének hírére követeket küldenek ugyan Rákóczi elé, de egyidejűleg Bécsbe is s mind a két helyen útasítást kérnek magatartásukra. (*Szücs István*: Debrecen város történelme III. kötet. A selmechányai *Zweig napló*. *Kacs Kovics Lajos*: Pótlékok az 1705—1707-i magyar történetekhez.)

ma 159.519. a lovasságé 110.600 főből állott: utóbbi létszám-
nak azonban körülbelül csak a fele harcolt valóban lóháton.
A tisztán császári vagy királyi, azaz osztrák és magyar ere-
detű katonaság létszáma ennek az összegnek csak egy része
volt, mégpedig 76.000 fő, beleértve 21.000 lovast és azonfelül
a magyarországi megerősített helyeken elhelyezett 38 úgy-
nevezett „Freycompagnie“-t. Utóbbiak gyenge harcértékű
mondhatnám rossz hadtáp csapatok voltak, akik a várakban
nyomorúságosan tengették életüket s igen gyakran napszá-
mos munkát vállaltak földbirtokosoknál, vagy gazdagabb
polgároknál. Az udvari haditanács kimutatása szerint, Rákó-
czi bejövételének idejében Magyarországon mindössze 3
gyalogos és 3 lovas ezred volt elhelyezve. Mégpedig a Ne-
hem-, Molnár-, és Deutschmeister-gyalogezred, összesen 4000
fő létszámmal. A lovas ezredek közül csak egy volt teljes, a
Montecuccoli-vértesezred. Ezenkívül csak a La Tour-vértes
és a Schlik-dragonos ezred néhány százada állott rendelkez-
zésre, összesen alig 1200 fő létszámmal. Magyarország akkori
nagy területére tehát vajmi kevés ütésre vagy ellenállásra
kész rendes hadsereg.⁸

A bécsi udvar a törökök közelsége miatt jobban félt az
Erdélyben várható és mindig újból meginduló mozgalmaktól,
mert ott — a viszonyokhoz és az ország rész kiterjedéséhez
arányítva — elég tekintélyes haderő állott gróf Rabutin de
Bussy altábornagy parancsa alatt.⁹ Ehhez az erdélyi sereghez
tartoztak a Neipperg, Pálffy, Heister, Thürheim gyalogos ez-
red összesen 5446 fővel; az Uhlefeld-, Steinville-, Hannover-
vértes és a Rabutin-dragonos ezred összesen 2984 fővel.

A megerősített helyek védelmére szánt 38 század a budai,
eperjesi, makovicai, kanizsai, szigeti, nagyváradi, lipótvári,
tokaji, munkácsi, kassai, szendrői, lőcsei, pozsonyi, érsekuj-
vári, trencsényi, árvai, likavai, komáromi és győri várban álló-
másozott. Létszámuk századonként 40—120 fő között ingado-
zott, tehát oly csekély volt, hogy a helyőrségi szolgálat ellá-
tására is alig voltak képesek.

Az udvari haditanács rendelkezésére állott továbbá még

⁸ *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*: I. sorozat, V. kötet
88. és 110. oldalak.

⁹ Rabutin, a császári hadsereg egyik legkiválóbb tábornoka szü-
letett 1642-ben, francia eredetű előkelő családból. Hazájából azonban
egy még ma is felderítetlen családi bonyodalom miatt menekülni volt
kénytelen. Ausztriába szökött s felajánlotta szolgálatait az udvari hadi-
tanácsnak. 1685-ban alezredes, majd 1696-ban tábornok, később al-
tábornagy, Erdély főparancsnoka és kormányzója lett. (*Frh. Hengel-
müller*: Franz Rákóczi und sein Kampf für Ungarns Freiheit I. kötet,
86. oldal.)

a délmagyarországi rácok csapata, amely kb. 45 századot alkotott.¹⁰ A reguláris seregek kiegészítésére kellett volna szolgálni végül a vármegyék felkelő csapatainak. Nyugatmagyarországnak a királyhoz hű megyéiből ez év szeptemberéig Gombos Imre és Forgách Simon tábornok (későbbi kuruc tábornok) parancsnoksága alatt kb. 2000 ember (gyalog és kis számban lóháton) össze is gyülekezett, Erdélyben pedig kb. 8000 embert sikerült összehajtani. De mindezek a megyei népfelkelők, valamint az előbb említett várvédő századok, az események során nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mert az ütközet előtt vagy alatt vagy elszéledtek, vagy a kurucokhoz pártoltak.

Sokkal számottevőbb segítséget jelentett a császáriak oldalán harcra kész rácok csapata (kb. 1500 ember), mert ezeket nem csupán védelemre lehetett felhasználni, hanem támadásnál is. Ez a csapat császári főtisztek, gróf Huyn, Kreutz tábornokok és Monasterly ezredes, rác vajda parancsnoksága alatt állottak az Alföld és Dunántúl déli részein.

Mivel az udvari haditanács 1703 nyarán még nem gondolt arra, hogy Magyarországon rendszeres hadjáratot kell vívnia a felkelőkkel, a parancsnoklási viszonyokat sem rendezte. Az egész Magyarország területén elhelyezett néhány ezred a legközelebb eső területi parancsnok — Budán Pfeffershofen, Esztergomban Kuckländer tábornokok és Kassán Nigrelli gróf tábornagynagy — alá tartozott. Még ezt a kis létszámot is csökkenteni akarta a haditanács, mert júniusban parancsot adott a Montecuccoli-vértes ezrednek, hogy Kassán gyülekezve a bajor harctérre induljon. Rákóczi előrenyomulásával kapcsolatban azonban, Nigrelli javaslatára, ez az ezred mégis Magyarországon maradt. Ez volt voltaképpen az egyedüli és első reguláris katonaság, amellyel Rákóczi csapatai Munkács vidéki harcaikban összetalálkoztak.

Mint említettem, sehol sem találjuk nyomát annak, hogy Rákóczi a megindított hadjárat folytatására valamilyen előzetes haditervet kigondolt és összeállított volna. Emlékirataiból, egykorú levelekből, de főleg a június és július havi eseményekből azonban kihámozhatunk mégis, egy, úgy hadászatiilag, mint harcászatiilag igen célszerű, gondolatmenetet. Rákóczi keletfelvidéki uradalmainak központja Munkács volt. Ennek jól megerősített várát szándékozott tehát legelsősorban birtokába venni. Innen, mint központból legjobban irányíthatta a Duna-Tisza közének felső szakaszán előre várható eseményeket s ezen a helyen őt is legjobban és legkönnyebben megtalálhatták a hozzá csatlakozni kívánó felkelő vezérek. Azon-

¹⁰ *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*: I. sorozat V. kötet 88, 89, 110, 111 és 116. oldal.

felül pedig arra is biztosan számíthatott, hogy munkácsi uradalmához tartozó jobbágysai kivétel nélkül mellé állanak. Munkácstól azután az Alföldre, a hajdu városok felé szándékozott vonulni, főleg azért, mert a hegyek között — ahol zagon, krumplin kívül alig termett más — csapatait nem lett volna képes élelmezni és a magyar katonaság szelleme — mint emlékirataiban írja — inkább hajlott a sikságokon való hadakozásra, a hegyvidékeket nem kedvelte.¹¹ A tiszántúli felkelők hozzá érkező követői is sürgették az Alföldre való bejövetelét. A munkácsi vár őrsege hír szerint csupán 500 gyalogoshból állott. Ezeknek egy része rokkant volt, másik része pedig Rákóczi uradalmához tartozó családokba házasodva, szíve szerint inkább hozzá hajlott. Nagyobb ellenállásra tehát itt nem kellett számítnia.¹²

Június 16-án, a déli órákban tűzte ki először magyar földön „Cum Deo Pro Patria et Libertate“ „Istennel a hazáért és szabadságért“ felíratú piros zászlóit.¹³ Rákóczi saját hadvezéri járatlanságának tudatában, mint emlékirataiban és önéletrajzában maga is elismeri, vegyes érzelmekkel lépte át szülőföldjének határát. Bizonyára eszébe jutott dédanyjának Lorántffy Zsuzsannának ama böles mondása, melyet fiához II. Rákóczi Györgyhöz intézett, amikor az Ausztriai Ház ellen akart hadba vonulni: „az hadakozásnak kezdetit tudja ember, de végit csak Isten tudja“.¹⁴ De megállnia többé nem lehetett. Lelkiismeretének parancsoló szava az ország kizsárolása felett érzett elkeseredése s az a tudat, hogy Magyarországon akkor egyedül ő volt az a személy, akinek legtöbb reménye lehetett arra, hogy egy országos felkelést diadalra vezessen, s nem utolsósorban az Isteni Gondviselésbe vetett bizalom adott erőt neki, ennek a rendkívül fontos vállalkozásnak megindítására. További útjának biztosítására portyázó járőröket küldött előre, akiktől megtudta, hogy Munkácsig szabad az út. Déli harangszó idején a sereg Závadka mellett táborba szállt, hogy bevárja portyázóinak részletesebb híradását és a Bercsényi uradalmához tartozó Ungvár körül gyülekező felkelők csapatát, amely Vajda Jakab tisztartó vezetésével valóban csatlakozott is hozzá. A következő napokat június 21-ig,

¹¹ *Rákóczi emlékiratai*: V. kötet 56. oldal.

¹² A Munkács felé való vonulás, valamint a munkácsi harcot Rákóczi emlékirataiban V. kötet 55—47. oldalon részletesen leírja. Erről az ütközetről ennél részletesebb vagy eltérő adatokat sehol sem találtam.

¹³ A „pro libertate“ szavak kezdőbetűire készült anagramma: „Princeps Rákóczi, Oclusus, Liberatus, Item Bercsényi Exul, Redux. Totam Austriam Turbant Ense“ azaz „Rákóczi fejedelem börtönben szenvedett, kiszabadult. Bercsényivel egyetemben száműzetéséből visszatérve egész Ausztriát kardjukkal feldúlják.“ *Márki*: II. Rákóczi. I. kötet 256. oldal.

¹⁴ *Hóman—Szekfű*: Magyar Történet. V. kötet 257. oldal.

Rákóczi még a hegyek között töltötte, serényen folytatva csapatának szervezését. Esze Tamás, Bóné András és még néhány szükségképen tisztté kinevezett volt katona segítségével gyakorlatot rendezett. Szerette volna még bevárni Bercesényi érkezését a lengyel csapatokkal, de mivel azok közeledéséről még nem kapott biztos hírt, június 21-én elindult Munkács felé. Lassú és gyakorlatlan hadi népe miatt, óvatos módon rövid menetekben haladt a Latorca völgye felé. 25-án este Szentmiklóson, már Munkács közvetlen közelében telepedett le ottani kastélyában. Másnap folytatva útját, elérte Munkács városát, ahol szintén saját kastélyában üttötte fel főhadiszállását. Hogy a várbeli őrséget megfélemlítse, a vár alatt, amely a várostól kb. 2 km-nyire nyugatra, a síkságból kiemelkedő 70—75 m magas dombon feküdt, rövid harcgyakorlatokat tartott a lovassággal azért is, hogy a hátsólovakul kevésbé alkalmas lovakat kissé begyakoroltassa. Délután azután visszaparancsolta őket a táborba és a gyalogságot a városban szállásolta el, amelyet a várbeli őrség esetleges kirohanása ellen előőrszerű vonallal zárt körül. Éjjel nagy lövöldözésre és ordítózásra ébredt fel Rákóczi. A rendhez és fegyelemhez nem szokott kurucok feltörték a pincéket s leittasodva garázdálkodni kezdtek; tisztjeik maguk is parasztok lévén, együtt ittak a legénységgel.¹⁵ Rákóczi volt egyedül józan, aki fejét az éjszakai zúr-zavarban sem vesztette el. Nagynehezen sikerült neki a garázdálkodókat lecsendesíteni, a hordók fenekét beüttette és nagy erőfeszítéssel véget vetett az éjjeli zenebonának.

De ez a jelenet elővigyázatra intette őt. Ilyen rakoncátlan haddal még sem mert másnap a vár ostromához fogni, hanem még néhány napot szánt arra, hogy csapatait fegyelmezze és még pontosabb híreket szerezzen a szomszédos megyék hangulata és a várható ellenséges ellenállás felől. Gyülekező csapatainak egyrészét Esze Tamással dél felé Beregszászig, másik részét pedig Ungvárig küldte. Utóbbi azzal a feladattal, hogy Kassa felé vigyázzon, mivel leginkább onnan volt várható Nigrelli császári altábornagy — a Munkácshoz legközelebb lévő császári parancsnok — beavatkozása. E napok alatt örömmel látta seregének növekedését. Munkácsi uradalmának jobbágysai csapatosan keresték fel rég nem látott urukat és meghatárolt ragaszkodással üdvözölték, a fekete gyászruhájában¹⁶ is daliás herceget, aki reggeltől estig szakadatlanul emberei között járva serénykedett, hogy őket némi katonai rendre szoktassa. A szomszéd vármegyék fegyveres emberei kisebb-nagyobb csapatokban jelentkeztek nála. Ebben az idő-

¹⁵ *Rákóczi emlékiratai*: V. kötet 57. oldal.

¹⁶ Édesanyját, Zrinyi Ilonát gyászolta, ki 1705 február 18-án halt el Nikodémiában.

ben már kb. 4000 embere volt, de a hír ezt a számot erősen túlozta. Országszerte azt beszélték, hogy Rákóczi svédekkel, franciákkal, tatárokkal, hatalmas sereg élén jött be Magyarországra s Munkács várát löveti.¹⁷

Gróf Löwenburg tábornok, a szatmári vár parancsnoka értesült Esze Tamáséknak Beregszász felé való közeledéséről. Hogy a Tiszán való átkelésüket megakadályozza, két erős gyalogos századot és a gróf Csáky István Bereg-Ugocsa-i főispán vezetése alatt álló, környékbeli megyék népfelkelő hajduságát és huszárságát, Tiszabecs, vidékére küldte s az ottani révet és folyó kanyarulatait elsáncolta. A megyei huszárok egy portyázó járőre, Kende Mihály labanc alezredes vezetésével kémszemlére Munkács környékéig lovagolt. Gróf Auerperg munkácsi várparancsnok június 25-én felhívta Kendét, hogy jöjjön a várba és ütközzék meg a városban tanyázó kurucokkal, de Kende saját szemével meggyőződve arról, hogy a kurucokat maga Rákóczi vezeti, nem kereste az ütközetet, hanem visszavonult a Tisza mögé.¹⁸

Rákóczi időközben egy, a munkácsi várból kiszökött híve, Thury református tiszteletes révén pontos adatokat kapott Munkács várának helyzetéről, s azt is megtudta, hogy a vár megsegítésére útban lévő lovasszázad, — amely egy nagyobb lőporszállítmányt kísért — a kurucok portyázói elől Szerednyére húzódott. Rákóczi jól ismerte a szerednyei kastély fekvését és tudta azt, hogy rosszul felszerelt kurucaival a beszorult századot onnan kiverni aligha lesz képes. Ezért pénzen embereket fogadott s azzal az útasítással küldte őket oda, hogy a vár körüli épületeket gyujtsák fel, mert így remélte, hogy a lőporos szállítmány mentésére a császári század onnan kivonul. Ebben az esetben, a kurucok nyílt mezőn való támadása sikeres lehetett volna. De ez a terv nem sikerült, mert a megbízhatatlan csőcselék elindult, ugyan Szerednye felé, de egész nap télenül csavarogva, estére visszatért Munkácsra anélkül, hogy bármit is végzett volna. Június 26-án megbízható forrásból — egy ungmegyei szemtanútól — Rákóczi arról értesült, hogy a Montecuccoli-ezredet — kb. 1200 kitűnő vértés lovast — amelyet az udvari haditanács már az olasz harctérre indított. Nigrelli javaslatára visszarendelték és, hogy az Kassa felől, Munkács felmentésére, június 19-én már Ungvárra érkezett.¹⁹ Rákóczi, belátva azt, hogy most már nemcsak a gyenge várőrséggel lesz dolga, hanem a reguláris katonasággal való összetűzést sem kerülheti el, még egy utolsó

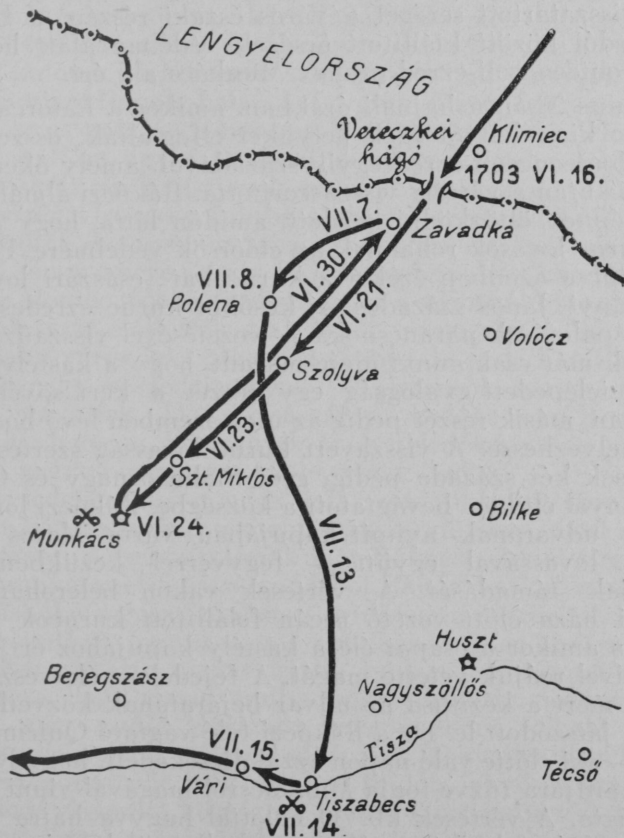
¹⁷ *Thaly*: Gróf Bercsényi család. II. kötet, 510. oldal.

¹⁸ A gróf Csáky család eredeti levelei. (*Századok*: 1875. évfolyam, 14—17. oldalig.)

¹⁹ *Századok*: 1875. évfolyam 16. oldal.

szemlét tartott serege felett. Annak selejtesebb, fegyvertelen részét, amelyről biztosan tudta, hogy reguláris ellenséggel vívott harcban csak bajt okozhatna, 27-én reggel visszaküldte a szentmiklósi várkastélyba s maga mellett csupán 5–600

Rákóczi útja 1703 június 16. – július 15.

puskás, kaszás hajdut és 150 lovaszt tartott. Seregének többi lovása tovább folytatta portyázását és előőrsi szolgálatát.²⁰ Nagy aggodalommal hajtotta fejét éjjeli nyugalomra Rákóczi. Ismerve saját hadvezéri tapasztalatlanságát, nagyon nélkü-

²⁰ *Thaly*: Gróf Beresényi család. II. kötet 513. oldal.

lözte egy igazi katona tanácsait. A küszöbönálló harcnak, a reguláris császári katonasággal való első találkozásának eredményét előre látta s a sikerben nem bízott. Hogy pesszimizmusa csapataira ne ragadjon, a Szentmiklósra küldött csapat elvezénylésének okául azt hozta fel, hogy ez a csapat majd az erdőből megkerülve fogja a várat fenyegetni. Valódi szándéka azonban más volt. Nem akarta erőszakolni a császári lovas-sággal való összeütközést, de ha mégis kenyértörésre kerül a sor és győzelemre nincs reménye, vissza akart vonulni azzal az ürüggyel, hogy szentmiklósi csapataival egyesüljön.²¹ Magánál visszatartott seregét a város északi részén, a Latorca kanyarodói között kiállított őrségek védelme alatt helyezte el. A Montecuccoli-ezred ezalatt Munkács alá ért.

Június 28-án a hajnali órákban, amikor a Latorca egyik szigetére kirendelt őrségek helyüket elfoglalták, összeütköztek a Montecuccoli-ezred egyik századával, amely őket rövid puskázás után a városig visszaszorította. Rákóczi álmából felriadva éppen öltözködni kezdett, amidőn látta, hogy ablaka alatt kuruc lovasok rohannak az előőrsök védelmére. Pár pillanatra mulva azonban ezeket a kurucokat császári lovas-ság, Szentiványi János százados — későbbi kuruc ezredes, a fejedelmi palotások parancsnoka — vezetésével visszaűzte. Rákóczinak már csak annyi ideje maradt, hogy a kastély udvarában letelepedett gyalogság egy részét a kert sövényének hosszában, másik részét pedig az utca szemben lévő bódéi között elhelyezhesse. A visszavert kuruc lovas-ság szerteszéledt, a vértések két százada pedig, gróf Stella őrnagy és Quirini kapitánnyal élükön, bevágtatott a községbe. Rákóczi lóra pattant és udvarának nyitott kapujában várta Majos János néhány lovassával együtt — fegyverrel kezükben — a császáriak támadását. A vértések vakon belerohantak a Rákóczi háza előtt vezető utcán felállított kurucok puska-tűzébe s amikor a csapat éle a kastély kapujához ért, Majos legényeivel reájuk vetette magát. A fejedelem életveszélyben forgott, mert a kézitusa az udvar bejáratának közvetlen közelében játszódott le. De a Rákóczi felé vágatott Quirini kapitányt, — aki előtte való napon azzal dicsekedett, hogy Rákóczi szívét kardjára tűzve fogja Munkácsról magával vinni — Majos levágta. A vértések kb. 50 halottal hagyva hátra ezután a város végén fekvő temetőben kezdtek gyülekezni.

Rákóczi azonban érezte azt, hogy ez a kezdetleges siker még nem döntötte el a csatát. A sövénykerítésű, szalmával fedett házak között a vértés ezred várható újabb támadása ellen nem fog védekezhetni, annál kevésbbé, mert azok

²¹ *Rákóczi emlékiratai*: V. kötet 41–42. oldal.

néhány házat már fel is gyújtottak s ha a várból egy-két ágyút hoznak, akkor nincs menekvés. Visszavonulást rendelt. Nem sokat ügyelve a kötelékek rendezésére, seregét egy menetoszlopféle alakzatban igyekezett a városon keresztül terelni Szentmiklós felé. Ő maga 15 válogatott lovassal a menetszlop közepén haladt, serényen bátorítva tétovázó embereit. A szomszédos utcákban gyülekező ellenséges lovas század látta ugyan Rákóczi csapatának elvonulását, de nem támadta meg őt, mivel ezt a kis csapatot valószínűleg nem tartotta a főszeregnek, és arra számított, hogy ez a városból kivezető utakat már mindenünnen körülfogó többi vértesszázadoknak amúgyis torkába rohan. E válságos percben egy, a környéken ismerős katona jelentkezett Rákóczinál s azt tanácsolta neki, hogy kanyarodjanak balra a Latorca folyó felé, amelynek egy bizonyos pontján ismer egy könnyen járható gázlót. A fejedelem ezt az ügyes tanácsot megfogadta és a felgyújtott szalmaviskók sűrű füstjének védelme alatt, zavartalanul átkelt a vizen Oroszveg faluba s onnan a várostól északfelé fekvő szőlők és dombok közé. A kertek oltalma alatt látta Rákóczi, hogy milyen nagy bajból szabadult. Ekkor ugyanis az egész Montecuccoli-ezred századai a városból kivezető utak kijáratait már elállották s a várból gyalogság is közeledett ágyúkkal a város felé. „Igy védett meg Isten láthatatlan keze ebben a nagy veszedelemben.”²² A kurucok csupán néhány embert vesztek. De a császáriak kezébe került néhány zászló és beteges komornyikjának feledékenységé folytán, Rákóczi egész poggyásza, iratai, pénze, ruhái.

A fejedelem első gondja volt Szentmiklóstra előreküldött csapatát közeledtéről értesíteni. Éppen idejében, mert a gyors hír szárnyán a szentmiklósiak már Rákóczi elestét siratták.

A munkácsi első összecsapásból Rákóczi sokat tanult. Tapasztalásból is meggyőződhetett arról, amitől tartott, t. i., hogy serege reguláris katonasággal szemben erőtlen, hasznavehetetlen. Nem akarta magát újabb kudarcnak kitenni s azért elhatározta, hogy visszavonul a lengyel határig, nehogy a császáriak, vagy pedig Máramaros megye ellene felkelő seregei visszavonulási útját teljesen elvágják. Közvetlenül a Beszki-dek gerince alatt, de még magyar földön fekvő és uradalmához tartozó Závadka községhez érkezve, ott június 30-án megtelepedett, azzal a szándékkal, hogy bevárja a lengyel segédcsapat beérkezését. A császári sereg a kurucokat nem üldözte s így a felzaklatott kedélyek lecsillapítása után Rákóczi néhány nap múlva újból hozzáfoghatott sisyphusi munkájához, a fegyelmetlen néphad rendezéséhez.²³

²² Rákóczi emlékiratai: V. kötet 44. oldal.

²³ Rákóczi emlékiratai: V. kötet 47. oldal.

Bercsényi Miklós lengyelországi fáradozásairól jó híreket kapott. Bercsényi, mivel Varsóban nem találkozhatott XIV. Lajos követével, Bonac örgróffal, terjedelmes és rendkívül ügyesen megszerkesztett memorandumot küldött utána 1703 június 15-én, amelyben megmagyarázta azokat az okokat, hogy miért szükséges a francia királynak pénzzel támogatni a Rákóczi felkelését. Kifejti, hogy a magyar nemesség és a magyar lakosság megnyerésén kívül, szüksége lesz Rákóczinak kezdetben legalább is 10—20 század tatár és lengyel reguláris zsoldos csapatra s később, amikor komolyabb hadműveletei Magyarországon megindulnak, legalább 3 lovas és 2 gyalogos ezredre is. Ha a francia király az ehhez szükséges pénzbeli támogatást folyósítja, akkor Rákóczi seregének ez a reguláris katonaság lenne a magva s lehetővé tenné azt, hogy a fejedelem új seregével Felsőmagyarországon át Morvaország felé vonuljon és akkor, amikor a bajor seregek Csehországba nyugat felől betörnek, ott velők egyesüljön. Pénzre azért is van szüksége a felkelésnek, hogy a délmagyarországi használható rác katonaságot, a felkelés ügyének megnyerje. Küldjön a francia király mihamarabb olyan tábornokot is, aki Rákóczi seregének megszervezését vezetni képes legyen s küldjön tüzér és műszaki tiszteket is, mert sok vár és erősség megvívásáról lesz szó. Minél több francia tiszt megjelenésére nagy súlyt vet, mert ebből fogja csak a külföld látni, hogy a franciák hatalmas királya Rákóczi igaz ügyét nyíltan is pártolja. Emlékirata végén összegezi a kívánt pénzsegítség egyes tételeit s azokat összesen 41.000 tallérban kéri megállapítani és minél előbb folyósítani.²⁴

Bercsényi fáradozása sikerrel járt. Bonac marquis azonnal továbbította az emlékiratot Párisba és be sem várva XIV. Lajos döntését, a lengyel segédc csapatok toborzására s fegyverek vásárlására a francia követség pénztárából adott Bercsényinek előleget, sőt erre a célra saját jótállása még 50.000 livre kölcsönt is felvett. Bercsényi Varsóban bevásárolta a szükséges hadiszereket, június 20-án onnan elindulva, június 24-én Drazduba érkezett Szieniavski-Lubomirska hercegnőhöz, aki Rákóczinak rokona, de ezenfelül minden időben hűséges barátnője, és férjével együtt, a magyar felkelés ügyének lelkes pártfogója volt. Innen számolt be Rákóczinak fáradozása eredményéről. Június 24-én írja „Isten kegyelméből nem üres kézből idvözlöm elkezdett dicsőséges munkálkodásában Nagyságodat . . . az egész Lengyelország örvendi Nagyságod indulatját, áldja és szerencsét kíván Nagyságodnak.“ Egyben arra is kéri Rákóczit, hogy ha a hajduvárosok felé nyomul

²⁴ Az emlékiratot részletesen ismerteti Thaly: Gr. Bercsényi család. II. kötet 505—7. oldal.

előre, hagyjon mindenütt nyomot maga után, hogy ő a lengyelekkel odataláljon. Innen azután Lembergbe útazott, hogy a Rákóczi lengyel barátaitól — Potocki kiewi és Konski lebergi palatinusoktól toborozott segélycsapatokat átvegye.²⁵

A császáriak munkácsi győzelmének híre túlozva érkezett Bécsbe. Stepney bécsi angol követ Nigrelli jelentése alapján azt közölte kormányával, hogy Montecuccoli a herceget Munkácsnál megverte; négyszáz kuruc maradt a csatatéren. Július 4-én pedig újból megerősítette ezt a hírt azzal a megjegyzéssel, hogy a magyar lázadók — mint hiszi — ezzel beérik.²⁶

A bécsi hivatalos krónika, a *Theatrum Europaeum*, szintén helytelenül tünteti fel a munkácsi veredés adatait, mert azt állítja, hogy Montecuccoli Munkácsnál 400 kurucot vágott le; Rákóczi egy szál ingben tudott csak elmenekülni, a császáriak viszont csak egy őrnagyot és néhány embert vettek.²⁷

Rákóczi zavarkai pihenőjét nyugodtan felhasználta seregének rendbehozására. Montecuccoli nem üldözte, egyrészt, azért, mert nem tartotta tanácsosnak nehéz lovasaival a hegy-szorosok között felkutatni az azzal a vidékkel ismerős kuruc nyomát, másrészt pedig azért, mert a hangulat Munkács körül Rákóczi bejövetele óta nagyon fel volt izgatva. A herceget kereső, minden vidékről, odatoduló felkelők bizonytalanná tették a környéket s a császári csapatok támogatására hívatott megyei felkelésben bízni nem lehetett.²⁸

A kuruc sereg megszervezését lényegesen elősegítette az a körülmény, hogy Zavarkára érkezése napján egy jól felfegyverzett és volt reguláris katonákból álló lovas csapat — kb. 200, huszár — jelentkezett Rákóczinál Ocskay László és Borbély Balázs vezetésével. Ocskay László, a később árulóvá lett kuruc brigadéros, egyike volt azoknak a nyughatatlan embereknek, akiknek az akkori zűrzavaros időkben bőségesen nyilott alkalma kalandvágyuk kielégítésére. Kétségtelenül vitéz, harcratermett és nagyon ügyes lovas vezér volt, de hiányzott belőle az az erkölcsi tartalom és komolyság, amely szükséges ahhoz, hogy valaki, katonai hivatásra termett életét következetesen és harmonikusan élje végig. Hírnevének

²⁵ *Nemzeti Múzeum*: Thaly gyűjtemény 1589/Fol Hung. 2.—1705—5 lap.

²⁶ *Archivum Rákóczianum*: II. sorozat I. kötet. 25—24. oldalak.

²⁷ *Theatrum Europaeum*: XVI. kötet. 166. oldal.

²⁸ Orosz Gvörgv beregi alispán levelei Csáky István főispánhoz: „ma is egy sereg kuruc itt nyargalódzott, nincs magyar az ki úzné, szolgabírák semmit sem fogadják... kémet nem találunk, mert az paraszt ember minden hírt elfog“ a lakosság rabol, nem akarja Montecuccoli ezredét élelmezni, stb. — (Thaly. Bercsényi család. II. kötet 518. oldal.)

tetőpontján megtántorodott, akkor hagyta el fejedelmét. mi-
kor az a legnagyobb bajban volt. Egyénisége az akkori idők
egyik jellegzetes kalandor zsoldoskatona típusa, akinek rö-
vid, alig 50 évig terjedő élete változatos kalandok sorozata,
dicséretes és megvetésreméltó cselekedetek tarka vegyülete
volt. Ezért érdemesnek tartom, hogy Rákóczihoz való csatla-
kozása előtti életével is röviden foglalkozzam.

Ocskói Ocskay László, Nyitra megyének előkelő birtokos
családjából 1680—81 táján született. Sándor öcsével — a későbbi kuruc ezredessel együtt — rangjának megfelelő, gondos nevelést kapott és a nagyszombati jezsuiták gimnáziumában tanult. De a féktelen természetű, nyalka megjelenésű, testileg különösen fejlett ifjúnak nem tetszett az iskola padban való gubbasztás. Zabolátlan, regényesebb élet után vágyakozva, Nagyszombathból megszökött s alig 16 éves korában beállt gróf Pálffy János huszárezredébe.²⁹ Ocskay kezdetben az Alduna vidékén a török ellen vitézül harcolt ugyan, de valószínűleg fegyelmi vétségeket is követhetett el, mert büntetésből hóhér vágta le egyik fülét. Ezt azonban oly ügyesen tudta rejtegetni, hogy maga Bercsényi is csak Ocskay árulása után, 1708 szeptemberében tudta meg ezt róla.³⁰ Később haragra gerjedve (talán ittás állapotban, mert az italt nagyon kedvelte) megölte egy Tisza nevű katonatársát. A sors különös rendelkezésképen ennek a Tiszának a nővére — Tisza Ilona — lett később Ocskay felesége. A halálos büntetéstől való félelmében ezredétől megszökött és Temesváron török szolgálatba állott. A karlowitzi béke után kegyelmet kapott, visszatért régi ezredéhez, amelynek parancsnokságát báró Ebergényi László vette át. A spanyol örökösödési háború 1701-évében a franciák ellen vívott philipsburgi csatában Ocskay igen kitűntette magát. De tisztii rangját, valószínűleg előbb viselt dolgai miatt, nem kapta vissza s csak tizedessé léptették elő. Ocskaynak kétségkívül voltak katonai ambíciói, ezért ez a mellőzés annyira bántotta, hogy átszökött a franciákhoz. Ott szívesen látták a magyar huszárokat, mert XIV. Lajos ekkor már összeköttetésben állott Rákóczival. Ocskayt tehát magyar lovas testőr csapatában hadnaggyá nevezte ki. Szilaj természete azonban nem tudott alkalmazkodni az idegen, fészes katonai fegyelemhez s ezért a legközelebb kinálkozó alkalommal ismét visszaszökött az osztrákokhoz. Francia hadnagyi rangját itt azonban nem ismerték el és újból lefokozták tizedessé. Ez a mellőzés annyira elkésértette őt, hogy rábeszélve 7 magyar társát, ezredétől

²⁹ Ebből az ezredből alakult később a cs. és kir. 9. számú gróf Nádasdy huszárezred.

³⁰ *Archivum Rákóczianum*: VI: kötet. 75. oldal.

megszökött s Németországon keresztül Magyarország felé haladt, útközben mindenütt felszedve a harc vonalak mögött kóborló szökött katonákat. 70, mindenre elszánt legényből álló martalóc csapatával 1703 június havának elején ért Magyarország határára s itt értesült arról, hogy Rákóczi és Bercsényi Lengyelországban nemzeti felkelést szervez. Ez a zűrzavaros állapot Ocskaynak kapóra jött. Lovasaival bemerészkedett Nagyszombatba: itt azonban pórul járt. Volt ezredének alezredese, báró Pongrác Gáspár, aki ott ujoncozott, mint szökött katonát elfogatta és vasraverette. Ocskay előkelő rokonságának közbenjárására megkegyelmezett ugyan neki, de csak azzal a feltétellel, hogy összeszedi a német birodalomból visszaszökött és a nyugati Felvidéken kóborló katonákat és azok élén ezredéhez visszatér. Ocskaynak ez a megbízás nagyon megfelelt. Hirtelen beútaza Trencsén, Nyitra és Zólyom megyéket s Breznóbányán értesült arról, hogy Rákóczi Lengyelországból már elindult. Ocskay nem tétovázott: talán újabb kalandvágyból — de feltehetjük, hogy lelkesedésből is — neki vágott az Alacsony-Tátra hágóinak s nem törődve a parancsnokának tett kötelező ígéretével, elindult Rákóczit felkeresni. Gömörmegyén át a Sajó alsó folyása mentén Putnokon keresztül haladt mindenre kész lovasai élén Tokaj felé. Reguláris huszár egyenruhájuk miatt, mindenütt ahol elvonultak, jó benyomást keltettek.³¹

Tokaj mellett csatlakozott hozzá egy más csapatához hasonló eredetű lovas sereg. Thököly Imre régi tisztjének, Borbély Balázsnak vezetésével. Ocskay Munkács felé vonult tovább, de oda már csak a munkácsi ütközet után érkezett. Fényes nappal lovagoltak el a vár alatt, anélkül, hogy Montecuccoli — talán, mert reguláris császári lovasoknak tartotta őket — útjokat állotta volna. Így azután zavartalanul érkezett ez a kb. 200 lovasból álló harcedzett csapat Závadkára.³²

Képzeltető, hogy Rákóczi nagy örömmel fogadta ezt a — külsejében is — katonás csapatot. Ez a huszárság alkotta a kuruc hadsereg lovasságának magvát. Rákóczi emlékirataiban³³ is megemlíti, hogy ez a csapat vad és rabló szokásait el-

³¹ Valószínűleg reájuk vonatkozhatott Vay Ádám Ajnácskőről június 4-én kelt levelének ez a része "...Miskolcra érkezett három corpus 1½ ezerig való igen cifra és rendes had, s a Sajón átkelt nagy csendben és rendben Hegyalja felé." — (*Nemzeti Múzeum: Thaly-gyűjtemény, 1705, 124. lap.*) — Ez a szám azonban erősen túlzott, mert Ocskaynak alig lehetett ekkor még 100—150 főnél több lovasa.

³² Ocskay élettörténetét lásd: *Thaly Kálmán: Ocskay László című művének I kötetében, 18—24. oldal.*

³³ *Rákóczi emlékiratai: V. kötet, 47. oldal.*

hagyta, úgy hogy legénységének egy része később előléptetésre is érdemes volt.³⁴

Ocskayék útközben zsákmánnyal is jól megrakódtak, ezzel is elősegítve a hadsereg első felállítását. E, fél Magyarországot bekalandozott lovasok sürgették Rákóczit, hogy minél előbb vonuljon le az Alföldre, amelynek lakossága epedve várja őt. Július első napjaiban újabb örömhír érkezett Rákóczihoz. Bercsényi Miklós, lengyel zsoldos serege élén, Závadka felé közeledett. Erre a segítségre igen nagy szükség volt, mert a munkácsi kudarc után Rákóczi első seregének nagyrésze széjjel futott és nem követte őt a hegyek közé. Július 4-én örömrivalgás és fegyverpuffogatás között vonult be Závadkára. ékes lengyel hadi köntösben, délceg tatár paripán gróf Bercsényi Miklós, mintegy 800 főnyi csapat élén. A kitünően felfegyverzett és felszerelt sereg, 2 század Potocki-féle dragonyosból, 2 század Wisniowiecki-féle könnyű lovasból és 2 század kiewi gyalogosból állott.³⁵ Voltak közöttük kozákok, tatárok is. A festői lovas csapatot bőséges társzekerőoszlop követte, fegyverekkel, lőporos hordókkal s egyéb hadiszerekkel megrakva. Érthető, hogy milyen lelkesedést váltott ki ennek a rendes seregnek látása a závadkai táborban. Ezzel és Ocskay huszáraival, Rákóczi gyülekező seregének értéke megbecsülhetetlen módon növekedett. Megvolt az a keret, amellyel a Tiszához való előnyomulást meg lehetett kezdeni és egy hadsereget — ha a viszonyok kedveznek — felállítani.

Az első öröm lecsillapultával Rákóczi és Bercsényi megbeszélték a Tiszához való előnyomulás tervét. Sajnos, hogy ennek az alapvető előkészületnek írásbeli nyoma ma már nincsen. Még két napig időztek Závadkán, hogy a lengyelek pihenjenek. Ezalatt Rákóczi a Lengyelországból hozott francia pénzen kifizette seregének egy havi zsoldját,³⁶ hogy embereit még jobban magához láncolja és zászlói alatt együtt tartsa.

Július 7-én reggel elindult a tábor. A Tiszán való átkelésre a folyónak azt a pontját választották, amely Munkáctól

³⁴ *Thaly Kálmán*, Rákóczi emlékiratainak V. bővített magyar kiadásában, a 57. oldalon, Rákóczi szövegét fordítja: „kivetközvéen vad és rabló szokásaiból, *tiszti rangokat* érdemelt ki magának“. Az eredeti szöveg így hangzik: „...a méritédes grades et des charges militaires“. Thaly fordítása tehát téves, mert a fejedelem nem mondja határozottan, hogy „tisztekké“ léptek elő, sokkal valószínűbb, hogy „a katonai rendfokozat“ alatt altiszteket kell értenünk, ami azért is természetesebb, mert egy fegyelmetlen néphad első felállításánál és szervezésénél a reguláris hadseregből származó s bármily kevés intelligenciával rendelkező volt zsoldos katona is igen jó szolgálatokat tehet, mint altiszt.

³⁵ *Rákóczi emlékiratai*: V. kötet 48. oldal.

³⁶ *Rákóczi emlékiratai*: V. kötet 48. lap.

délre legkönnyebben volt megközelíthető, mégpedig a Tiszabecs-Tiszaujlak melletti átkelőt. 8-án este Polenánál szállottak táborba. A sereg, Rákóczi feljegyzései szerint,³⁷ kb. 400 lovasból és 2000 gyalogosból állott. Kevesebb mint Rákóczi első bejövetelénél, de lényegesen jobb. De a csapatnak híre is jóval nagyobb volt a valóságnál s maguk a vezetők és portyázók is elkövettek mindent, hogy a lakosság előtt növeljék annak hírét. Bercsényi Miklós szokott energiájával kezébe vette a felkelés ügyének vezetését és erélyes hangú levelekben szólította fel a Tisza-vidéki nemeseket a felkeléshez való csatlakozásra. Megtudta azt, hogy a tiszabecsi átjárót Kende Mihály császári alezredes őrzi. Neki is küldött üzenetet, amelynek egy része így hangzik: „... térjen észére: mert abban bizonyos legyen, hogy az Méltóságos Fejedelemmel együtt és segítő hadainak egy részével itt vagyunk már Isten segedelméből. Jól ismer Kglmetek mind magomot, mind az Méltóságos fejedelmet: elhitetheti az Kglmetek magokkal, hogy üres kézzel és nagy fundamentum nélkül felbolondítani az országot nem kívánjuk. Hitem s lelkem szerint assecurálom Kglmednek s Kglmed által mindent, hogy soha oly fundamentummal nem indult hazánk felszabadulása, mint most. Pénzünk, hadunk, királyokkal kötésink, minden készületink megvannak. ... Ne rontsátok magatokat s az országot, ne húzzátok magatokra erőhatalommal s minden jószágtokra az ellenség tüzes fegyverét! Hitemnek higgyen Kglmed; senki-nek bántása, kára nem leszen, — valaki berzenkedő fegyvereivel nem keresi magának. Ha pedig jobban tetszik Kglmednek az veszély, — berzenkedjék: de legalább lelkedre ne vedd az vármegye segítségét.... Csáky István sógor uramnak ajánlom köteles szolgálatomat; legyen veszteg ő Kglme, — hitem szerint: se magának, se jószágának nem lesz kára... költ pólyánkai táborhelyünkben, 8 July 1703.

Gróf Bercsényi Miklós m. k.³⁸

Rákóczi jövetelének hírét a munkácsi és szatmári helyőrségek idejében megtudták. Gróf Csáky István felültette Bereg és Ugocsa nemességét, Tiszabecs alá vonult, hogy a kurucok átkelését a Tiszán, a szatmári helyőrségből kapott 100 gyalogossal és egy század Montecuccoli-vértessel megakadályozza. Gróf Löwenburg szatmári parancsnok komolyan figyelmeztette gróf Csákyt, hogy ne kímélje a lázadókat és igyekezzék a kurucokat kiirtani.³⁹ De Csáky és a vármegyék

³⁷ U. o.

³² *Századok*: 1875. évfolyam, 19—21. oldal.

³⁹ U. o. 16. oldal.

nemessége már úglátszik inogni kezdett, mert a tiszabecsi átjárónál csupán Kendét hagyták labanc zsoldosaival és a szatmári várból kirendelt két császári kapitány századával, maguk pedig Szatmár felé hátrább vonultak.

Rákóczi ennek hallatára sietett, hogy minél előbb elérje a Tiszát és azon átkeljen, még mielőtt Montecuccoli segédcsapata Munkács felől beérkezve, Kende csapatával, valamint a megyei felkelő sereggel egyesül. Rákóczi elindulása előtt a polenai táborból tudatta pártfogójával XIV. Lajossal, hogy a jogos nemzeti igények érdekében a hazafias felkelés élére állott. Ez a levél is tanubizonyosága annak, milyen önzetlenül és igazába vetett szilárd megyőződéssel tette magáévá e nemzeti ügyet és teljes bizalommal tekintett XIV. Lajosra, aki — mint biztosan tudja — nem fog hitelt adni a bécsi rágalomnak és megérti Rákóczi szándékainak önzetlenségét.⁴⁰ A megáradt patakok, mocsarak vidékén nehezen haladva és Munkácsot kelet felé kikerülve, a kuruc gyalogság hátra maradt s csupán a lovasság érkezett július 15-án Nagyszőlős környékére. Ekkor már pontos híreket kapott arról, hogy a tiszabecsi átjáró védőrsége gyenge. A folyó északi partján fekvő sáncot a kuruc lovasság másnap július 14-én, könnyű harc árán elfoglalta. A harci lármára Beregszász felől előresietett ugyan a Kende alezredes parancsnoksága alatt álló kis sereg, de amikor látta azt, hogy az átjáró északi pontja már Rákóczi birtokában van, a folyónak Csetefalva és Tiszabecs közötti kanyarodójába vette be magát abban a reményben, hogy a kurucok a Tisza déli partján álló megyei hadak puskatüzeletétől visszatartva, őket ott nem fogják megtámadni. Rákóczi tétovázott. Mivel gyalogsága még mindig nem érkezett a helyszínre, nem akarta lovasságával az átkelést erőszakolni. azért azt visszaparancsolta. De Ocskayt és Borbély Balázst már nem lehetett feltartóztatni. Harcvágytól égve vakmerően rohanták meg a zárt sorokban a Tisza kanyarodójában megszorult császári csapatot. Kende alezredest levágták, embereit pedig paripástul együtt a folyóba ugratták vagy lekasabolták.

A tiszabecsi lovasharc volt a fiatal kuruc sereg első diadala. Bár Rákóczi sem tulajdonított e győzelemnek nagy jelentőséget,⁴¹ az mégis bebizonyította a sereg használhatóságát

⁴⁰ Eredeti levél a krakkói Czartoryszki hercegi Múzeumban, „Rkp. 448. N. 3. Ms. p. 9—10. Autographe“ alatt. A levél „Au camp, deux lieu devant Munkács á Polena le 9. de juillet 1705.“ kelt és aláírása „Le très humble, très obeissant et très devououé serviteur, Le Prince Rákóczv.“ Hiteles másolata a m. kir. Hadilevéltár világháború előtti alosztályban, Rákóczi iratok 1704.

⁴¹ *Rákóczi Emlékiratai*: V. kötet, 51. oldal.

s fontos volt azért, mert a csapat önbizalmát erősen növelte. Ezt a kezdő győzelmet azonban nem lehetett kihasználni. Rákóczi gyalogsága még nem érkezett a Tiszáig, e nélkül pedig nem volt elég ereje ahhoz, hogy a Tiszán átkeljen, mert ott erősebb ellenállásra számított. Ezért 14-én a tiszabecsi átkelő körül vesztegelt és csak másnap vonult tovább — de még mindig a Tisza jobb partján — Vári község felé.

Markó Árpád.
